

15 yoshli U. velosipedda ketayotib yo'lni kesib o'tayotgan V ning boshidan mo'ynali telpagini yulib olib qochdi. Buni mototsiklda ketayotgan F ko'rib qolib uni ushlamoqchi bo'lib U ga yetib ongli ravishda mototsikl bilan urib yubordi va o'rtacha og'irlikda tan jaroxati yetkazadi.

Tergovchi F ning harakatini JK ning 105-moddasi 1-qismini, ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish deb kvalifikatsiya qildi.

Himoyachi esa, F ga nisbatan JK ning 39-moddasini qo'llab, jinoiy javobgar bo'lmasligini ta'kidladi.

Tergovchi va himoyachining harakatlariga baho bering.

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning shartlarini tahlil qiling. Fikringizni asoslab bering.

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimovning bevosita rahbarligi hamda tashabbusi asosida hayotning barcha sohalarini isloh qilish, liberallashtirish, qonunchilikni takomillashtirish borasidagi choralar amalga oshirilib, bugungi kunda ushbu faoliyat sohasidagi chora-tadbirlar izchillik bilan davom ettirilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsissual qonunini isloh qilish, uni liberallashtirish, hozirgi kun talabiga muvofiqlashtirish zarurati asosiy masalalardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Zero, jinoyat-huquqiy sohaning liberallashtirishning bosh maqsadi –O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimovning «Adolat – qonun ustuvorligida»¹ deb nomlangan nutqida belgilab berilganidek, -inson omili bo'lib, davlatning jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi odil siyosati orqali adolat hamda qonun ustuvorligini ta'minlashdan iborat.

Yuqoridagi kazusdan kelib chiqib, unda keltirilgan holatlar bo'yicha nimalarga e'tibor qaratishimiz lozimligini, qanday savollarga javob topishimiz kerakligini aniqlab olishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi

Berilgan kazus yuzasidan aniqlanishi hamda oydinlik kiritilishi lozim bo'lgan holatlar quyidagicha:

- 15 yoshli U ning qilmishi hamda talonchilik tushunchasi;
- Tergovchi F ning harakatini JK ning 105-moddasi 1-qismini, ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish deb kvalifikatsiya qilish holati;
- Himoyachi F ga nisbatan JK ning 39-moddasini qo'llash holati;
- Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning shartlarini tahlil qilish.

Talonchilik, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi 166-moddasiga ko'ra –o'zganing mulkini ochiqdan-ochiq talon-taroj qilish, deb tushuniladi. Yuqoridagi kazusda 15 yoshli U ning ishini talonchilik qilish deb topishimiz mumkin. Bu fikrimizni asoslaydigan bo'lsak, jinoyat tarkibini hamda belgisini aniqlashtirishimiz lozim.

---

¹ Каримов И.А. Адолат – конун устуворлигида. // Халқ сўзи. 2001 йил 30 август.

Jinoyat tarkibi deganda, aniq ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat deb baholash uchun zarur bo'lgan obyektiv va subyekt elementlar yig'indisi tushuniladi. Bu elementlar jinoyat qonunida mustahkamlanganligi bois, u yoki bu ijtimoiy xavfli qilmishning jinoyat deb baholanmog'i uchun zarur hisoblanadi.

Jinoyat tarkibi –jinoiy javobgarlikning asosi bo'la turib, istalgan jinoyatni kvalifikatsiya qilishning muhim sharti –yuridik asosi bo'lib xizmat qiladi. Jinoyat tarkibining tarkib deb nomlanishining asosiy sababi shundaki, unda jinoyatning obyekti, obyektiv tomoni, subyekt va subyekt tomoni degan tushunchalar (elementlar) bir butun holda mujassamlashgan. Bularning barchasi ijtimoiy hayotning ayrim (ijtimoiy xavfli) holati bo'lgan jinoyatni tashkil qiladi.²

Jinoyat qonunida jinoyat tarkibini tashkil etadigan bu belgilar, birinchidan ushbu turdagi har bir ijtimoiy xavfli qilmishda takrorlanadi, ikkinchidan ahamiyatli hisoblanadi, uchinchidan, ijtimoiy xavflilikni ifodalaydi.

Shundoq ekan bizning kazusimizda 15 yoshli bolaning qilmishini ijtimoiy xavfli qilmish ekanini aniqlash maqsadida jinoyat tarkibini o'rganamiz.

Obyekt –o'zganing mulki (odamning boshidagi mo'ynali telpagini o'zlashtirish)

Obyektiv tomon –telpakni olib qochish harakati bor.

Subyekt -15 yoshli bola jismoniy shaxs.

Subyektiv tomon –ayb qasddan .

Jinoyat belgisini tahlil qiladigan bo'lsak, bu kazusda bolaning qilmishi **ijtimoiy xavfli** ekanini bilishimiz uchun u qanday qiymatdagi narsani talon taroj qilganiga e'tibor qaratishimiz lozim. Ya'ni u odamning mo'ynali telpagini olib qochgan u telpak agar juda sifatli bo'lsa qimmatbaho mo'ynadan qilingan bo'lsa o'rtacha 4 million deb baholasak bo'ladi. Undan tashqari mulkdorning o'zi uchun ham ahamiyatli ashyo bo'lishi mumkin uning ham fikridan kelib chiqib baholaymiz. Shu sababli bolaning harakatini ijtimoiy xavfli qilmish deya olamiz.

---

²Rustambayev.M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. –T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018.- 441 bet.

Lekin masalaning boshqa tomoni ham bor, bu ashyoning qiymati unchalik ahamiyatli bo'lmaligi ham mumkin.

Huquqqa xilof –haqiqatdan ham U ismli bolaning harakatini g'ayriqonuniy deb topamiz va huquqqa xilof deb bemalol ayta olamiz.

Ayb –birovning mulkini talon-taroj qilganini ayb deb hisoblaymiz.

Jazoga sazovor –bu holatda biz shaxsga yuzlanamiz. Jinoyat kodeksining 17-moddasida ko'rsatib o'tilganidek jinoyat sodir etgunga qadar o'n to'rt yoshga to'lgan shaxslar Jinoyat kodeksining 164-166,169-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlar uchun javobgarlikka tortiladilar.

Bu bolaning harakatini ijtimoiy xavfli qilmish ekanini aniqlashtirib oldik, endi bu bolaning harakatini kvalifikatsiya qilamiz. Bizning fikrimizcha jinoyat kodeksining 166-moddasi, talonchilik, ya'ni o'zganing mulkini ochiqdan ochiq talon-taroj qilish hisoblanadi. Ushbu kodeksning 166-modda 2-qism "b" bandi (ya'ni ancha miqdorda) deb topamiz.

Tergovchi F ning harakatini JK ning 105-moddasi 1-qismini, ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish deb kvalifikatsiya qilish holatini tahlil qilamiz. 105-modda. Qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish. "Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu kodeksning 104-moddasida nazarda tutilgan oqibatlariga olib kelmagan, lekin sog'liqning uzoq vaqt, ya'ni kamida yigirma bir kun ammo to'rt oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki mumiy mehnat qobiliyatining o'n foizidan o'ttiz uch foizigacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan badanga o'rta og'ir shikast yetkazish."

Fikrimizcha bu ham o'rinli F ismli shaxs U ismli bolani ongli ravishda urib yubordi, amma masalaning ikkinchi tomoni ham bor, ya'ni F ning maqsadi u bolani tutib tegishki idoraga topshirish bo'lgan F ning U da hech qanday g'arazi yo'q bo'lsa u ataylab qilmagan buni u o'zining qilmishi bunday oqibatga olib kelishini bilmagan holatda shikast yetishiga sababchi bo'lib qolgan. Tergovchining fikriga qo'shilmaymiz, negaki fuqoro F uni ataylab urib yubormagan uni, bizning fikrimizcha, JKning 111-moddasi ya'ni Ehtiyotsizlik orqasida badanga o'rtacha

og'ir yoki og'ir shikast yetkazish, yoki bo'lmasa JK 266-moddasi Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha og'ir shikast yetishiga sabab bo'lsa, deb hisoblasak ham bo'ladi.

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni hokimiyat idoralariga topshirish maqsadida ushlash paytida zarar yetkazish, bunda ushlash vositalari va usullariga, qilmishning hamda uning sodir etgan shaxsning xavflilik darajasiga, shuningdek, ushlash sharoitiga mos kelishiga amal qilingan bo'lsa, jinoyat bo'lmaydi.

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash paytida zarar yetkazish qonuniyligi shartlari, bir tomondan, ushlash huquqini amalga oshirish, ikkinchi tomondan, noqonuniy harakatlar va sudsiz jazolash imkonini istisno qilishga imkon beradi. Ushbu shartlar sharhlanayotgan institute ikkita elementiga: ushlashga va ushlashda yetkaziladigan zararga taalluqli bo'ladi, ularning har birining alohida alohida va birgalikda qonuniyligini aniqlaydi va ushlash jarayonida zarar yetkazish qonuniyligini ko'rsatadi.

Ushlash huquqini amalga oshirish asosi deb tan olish uchun sodir etiladigan qilmishning ijtimoiy xavfining darajasi ahamiyatli emas. Ayni paytda, sodir etilgan qilmishning ijtimoiy xavfliligi darajasi shaxsni hokimiyat organlariga yetkazish zaruratiga, ushbu shaxsga zarar yetkazishga, ushlashning tegishli usullari va vositalarini qo'llashga ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlashda zarar yetkazish faqat u jinoiy qonunchilik nazariyasida ishlab chiqilgan va JK 39-moddasida mustahkamlangan qonuniylikning tegishli shartlariga muvofiq bo'lgan holdagina qonuniy deb tan olinishi lozim.

Ushlashda zarar yetkazilishi qonuni bo'lishining majburiy sharti uning faqat qat'iy cheklangan shaxslar doirasiga zarar yetkazishga qaratilganligi bo'ladi, bunday shaxslarga qonun ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxslarni kiritadi. Ushlovchi tomonidan aybdor shaxsni qisqa muddatli ozodlikdan mahrum qilish maqsadida boshqa shaxslarning ushbu qilmishga daxlsiz ekanligini bila turib ularga zarar yetkazilishi oxirgi zarurat qoidalari bo'yicha malakalanishi kerak.

Ushlovchi shaxs tomonidan ushbu holat anglanmagan bo'lsa, uning harakatlari amaliy xato to'g'risidagi qoidalar bo'yicha malakalanadi.

Himoyachi F ga nisbatan JK ning 39-moddasini qo'llash holatini o'rganib chiqishimiz lozim. Kazusda berilgan holatlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, U ismli bola ijtimoiy xavfli qilmish sodir etganligi uchun F ismli shaxs unga guvoh bo'ldi va uni o'sha paytning o'zida ushlashga harakat qildi. F ismli shaxs U ni tutayotganda o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazdi. JK ning 39-moddasiga nazar salsak, "Ijtimoiy xavli qilmish sodir etgan shaxsni hokimiyat organlariga topshirish maqsadida ushlash vaqtida unga zarar yetkazish, agar uni ushlash uchun zarur bo'lgan choralarning chegarasidan chetga chiqilmagan bo'lsa, jinoyat deb topilmaydi.

Ushlash vositalari va usullariga, qilmishning hamda uni sodir etgan shaxsning xavflilik darajasiga, shuningdek ushlash sharoitiga butunlay mos kelmaydigan, ushlash sharoiti taqozo etmagan holda ushlanayotgan shaxsga qasddan zarar yetkazish ushlash choralari chegarasidan chetga chiqish deb topiladi.

Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida unga yetkazilgan zararining qonuniyligini baholashda, qilmishni sodir etgan shaxsning ushlanishdan qochish maqsadida qilgan harakatlari, ushlovchining kuchi va imkoniyatlari, ruhiy holati va ushlash bilan bog'liq bo'lgan boshqa holatlar hisobga olinadi.

Maxsus vakolatli shaxslar bilan bir qatorda jabrlanuvchi va boshqa fuqarolar ham ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlash huquqiga egadirlar."

JK ning 39-moddasi F ismli fuqaroga ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlash huquqini beryapdi.

Biz e'tibor qaratishimiz kerak bo'lgan narsa birinchidan, F ismli shaxs U ni mototsiklda urib yuborgan lekin ushlash sharoitiga bu mos keladi deya olamiz sababi U ismli bola velosipedda edi uni piyoda quvib yeta olmas edi. Ikkinchidan, U qilmish sodir etdi mototsikldagi odam uni qanaqa qilmish ekanini ijtimoiy xavfi qanaqa ekanini aniqlashtirib o'tirishga imkon yo'q "U" ni tutib tegishli idoralarga topshirish maqsadida quvgan. Uchinchidan, aytish mumkinki, F 15 yoshli bolani

boshqacha usulda ham qaytarib qolsa bo'lardi, masalan ldidan aylanib o'tib yoki shunga o'xshash boshqa usullar lekin bu holatlar bizga qorong'u. Biz lekin mototsikldagi F ning ham holatini hisobga olishimiz kerak u bu vaziyatda faqat ijtimoiy xavfli qilmishni qilgan shaxsni tutib jabrlanuvchini himoya qilish maqsadida harakatlangan, uning maqsadi U ismli bolani tutib kerakli idoraga topshirib jabrlanuvchini himoya qilish bo'lgan.

Lekin masalaning boshqa tomoniga qaraydigan bo'lsak JK 39-moddada "... ushlash paytida zarar yetkazish, bunda ushlash vositalari va usullariga, qilmishning hamda uning sodir etgan shaxsning xavflilik darajasiga, shuningdek, ushlash sharoitiga mos kelishiga amal qilingan bo'lsa, jinoyat bo'lmaydi." deyilgan bu yerda qilmishning xavflilik darajasiga ham qaratishimiz kerak. U bola shunchaki telpak olib qochdi telpak bilan bolaning sog'ligi muttanosib emas albatta, telpakni olib qochgani uchun uning so'ligiga o'rtacha og'irlikdagi jarohat yetkazish kerak emas edi, hech bo'lmaganda F ismli shaxs U ga yetib oldini to'sgan holda toxtatsa, yoki velosipedni orqasidan torib ushlab toxtatganda olaga o'rtacha og'irlikdagi shikast yetganda ham JK ning 39-moddasi bilan kvalifikatsiya qilsak bo'lardi, ammo hozirgi holatda 39-modda bilan kvalifikatsiya qila olmaymiz. Masalani o'rganib chiqib 266- moddasi bilan kvalifikatsiyaga olib borsak ham maqsadga muvofiq bo'lardi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam bu odamni qilmishini o'rganib chiqib yengilroq jazo tayinlaganimiz maqul, sababi jamiyatda uchinchi shaxs jabrlanuvchiga yordam berishni ko'paytirsak yaxshi, jinoyatlarni oldini olishga yordam beradi bu hol. Agar F ismli fuqoroni JK ning 105-moddasi bilan kvalifikatsiya qilish sal shavqatsizlik bo'ladi. Qolgani odl sudning hukmiga topshiramiz.

Фодаланилган адабиётлар:

1. Каримов И.А. Адолат – қонун устуворлигида. // Халқ сўзи. 2001 йил 30 август.
2. Ўзбекистон Республикаси жиноят-процессуал кодекси; Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси 2016 й., 39-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодекси; Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 2016 й., 39-сон.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни., Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 49-сон.

5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар., -Т., ТДЮИ., 2009 й.
6. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 майдаги 07-сонли “Суд ҳукми туғрисида”ги қарори.
7. Rustambayev.M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. –Т.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018 .

Фойдаланилган веб сайтлар:

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz
3. www.consultant.ru